

**“JOILLEKIN ÄITIENPÄIVÄ VOI OLLA ÄIDITÖN
PÄIVÄ” VANHEMMAN SAIRAUDEN JA KUOLEMAN
KUVAAUS SEKÄ LAPSEN TRAUMA PETJA LÄHTEEN
*SURUNSYÖMÄSSÄ***

Eetu Huovari
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Eetu Huovari	
Työn nimi "Joillekin äitienpäivä voi olla äiditön päivä" Vanhemman sairauden ja kuoleman kuvaus sekä lapsen trauma Petja Lähteen <i>Surunsyömässä</i>	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2022	Sivumäärä 31
Tiivistelmä Tässä tutkielmassa tarkastelen kuoleman kuvausta sekä päähenkilön trauman ilmenemistä Petja Lähteen teoksessa <i>Surunsyömä</i> . Tarkastelen myös millaisia traumafiktion piirteitä teoksessa on. Tutkimukseni pohjautuu kognitiiviseen narratologiaan yhdistellen kirjallisuuden ja psykologian käsitteitä ja teorioita. Tutkimusmetodina hyödynnän hermeneuttista tulkintaa ja analyysin apuna olen käyttänyt aiempaa tutkimusta kuoleman kuvaamisesta lastenkirjallisuudessa sekä Anne Whiteheadin (2004) traumafiktion tutkimusta. Tutkimuksen keskeisimpiä havaintoja oli teoksen realistinen ote kuoleman kuvaamisessa. Toisaalta teoksesta oli myös havaittavissa esimerkiksi huumoria sekä asioista kertomatta jättämistä, joiden pyrkimyksenä on tehdä teoksen raskaasta temasta kevyempi lukijalle. Myös teoksen onnellinen loppu liittyy lastenkirjojen tyypilliseen tapaan pyrkii keventämään raskaan aihepiirin tarinaa. Teos kuvaa päähenkilön traumaa monella tapaa muun muassa pelkojen sekä fyysisten oireiden ilmene- misenä. Teoksen rakenne myös itsessään mukailee traumaa ja sen käsittelyä. Teoksessa näkyy myös tyy- pillisiä traumafiktion piirteitä kuten kerronnan fragmentaarisuutta, toistoa ja traumasta kärsivän henkilön mykistyneisyyttä.	
Asiasanat lastenkirjallisuus, kuolema, vanhemman sairaus, trauma, traumafiktio	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Aiempi tutkimus	3
2	TEOREETTINEN LÄHTÖKOHTA.....	6
2.1	Trauma ja traumafiktio.....	7
2.2	Kuolema lastenkirjallisuudessa	9
3	VANHEMMAN SAIRAUUS JA KUOLEMA <i>SURUNSYÖMÄSSÄ</i>	12
4	PENTIN TRAUMA.....	16
5	TRAUMAFIKTION PIIRTEET <i>SURUNSYÖMÄSSÄ</i>	21
6	PÄÄTÄNTÖ.....	24
	LÄHTEET	27

1 JOHDANTO

Oman vanhemman vakava sairastuminen ja kuolema ovat vaikeimpia asioita, joita lapsi voi kohdata. Äitini kuoli syöpään ollessani 17-vuotias. Kuoleman ja sairauksien kaltaisten asioiden ei tulisi kuulua lasten tai nuorten elämään, mutta valitettavasti minun tapaan monet joutuvat jo lapsena tai nuorena kohtaamaan esimerkiksi vanhempansa tai sisaruksensa kuoleman.

Nykymaailmassa lapset ja nuoret eivät voi välttyä ikäviltä uutisilta tai asioilta. Kuolemaa ja väkivaltaa esiintyy monesti myös nuorille suunnatuissa sisällöissä kuten elokuvissa ja peleissä. Esimerkiksi suosittu nuorten televisiosarja *13 reasons why* (2017) kertoo nuoren itsemurhasta ja siitä mitkä asiat johtivat siihen ja lisäksi lukuisissa lasten ja nuorten pelaamisissa peleissä tapetaan vihollisia. Myös esimerkiksi Ukrainassa käynnissä oleva sotatilanne osoittaa varsin ajankohtaisesti sen miten hyvin raskaat ja vaikeat asiat kuten kuolema voivat yllättäen hypätä osaksi lasten ja nuorten elämää emmekä voi sitä estää.

Tässä tutkielmassa tarkastelen Petja Lähteen kirjoittamaa lastenkirjaa nimeltä *Surunsyöjä* (2018; tästä eteenpäin S). Teoksen on kuvittanut Matti Pikkujämsä. *Surunsyöjä* palkittiin vuonna 2019 Arvid Lyckdecken lastenkirjallisuuspalkinnolla ja vuonna 2019 kirjasta tehtiin myös *Yle Puheeseen* lastenkuunnelma, joka on myöhemmin ollut kuunneltavissa *Yle Areenasta*. Kuunnelman ohjasi niin ikään Petja Lähde.

Surunsyöjä on kertomus 10-vuotiaasta pojasta, Pentistä, joka on kohdannut suuren trauman: hänen äitinsä on kuollut. Teos kuvaa monipuolisesti Pentin tunteuksia, elämää ja selviytymistä hänen äitinsä kuoltua. Pentistä tuntuu välillä kuin hän olisi ”kokonainen orpo” (S, 12), kun hänen isänsä muuttuu surusta niin

apaattiseksi – hänestä on tullut “surunsyömä” (S, 9), jonka viimeisenä vaiheena on Pentin mukaan muuttuminen eläväksi kuolleeksi, zombiksi. Pentti yrittää pelastaa isänsä tältä salakavalalta sairaudelta ja saada toisen vanhempansa takaisin. Teos on kertomus lapsen kohtaamasta suuresta surusta ja traumasta ja siitä miten siitä voi selviytyä. Teoksen teemat ovat lastenkirjaksi hyvin raskaita ja synkkiä. Tarina kerrotaan kirjan päähenkilön Pentin fokalisaatiosta ja hänen tunteensa ja surun sekä trauman läpikäyminen ovat teoksessa keskeisessä roolissa.

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten kuolemaa kuvataan *Surunsyömässä* ja miten trauma ilmenee Pentissä sekä teoksen kerronnassa ja kielessä. Lisäksi tarkastelen millaisia traumafiktion piirteitä teoksessa on.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten vanhemman sairautta ja kuolemaa kuvataan teoksessa?
  - Millaisia rajoituksia lastenkirjallisuus genrenä luo vaikeiden asioiden käsittelyyn?
2. Millaisena lapsen trauma kuvataan teoksessa *Surunsyömä*?
  - Miten trauma ilmenee Pentissä? Millaisilla kielellisillä ja kerronnallisilla keinoilla sitä teoksessa kuvataan?
  - Mitä traumafiktion piirteitä teoksessa on?

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys nojaa kognitiiviseen narratologiaan, ja tutkimuksessa yhdistyy kirjallisuuden ja psykologian käsitteitä ja teorioita. Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat kuolema, esteettinen härmistäminen, trauma ja traumafiktio. Tutkimusmetodini on hermeneuttinen tulkinta.

Aihe on minulle hyvin henkilökohtainen ja valikoitui pitkälti juuri siitä syystä, että minulla on omakohtaista kokemusta asiasta. Aihe valikoitui myös sen ajankohtaisuuden takia. Toisaalta lasten- ja nuortenkirjallisuus ylipäättään kiinnostaa minua tutkimuksen kohteena ja toivonkin, että tulevaisuudessa lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkittaisiin Suomessa entistä kattavammin sekä monipuolisemmin kuin tähän mennessä.

Emme voi sulkea lapsia tai nuoria vaikeiden asioiden ulkopuolelle ja uskon Wisemanin (2013) tapaan, että kirjallisuus ja taide ovat oiva keino ja väylä lapselle ja nuorelle kohdata ja käsitellä vaikeita asioita, joiden kanssa he voivat joutua painimaan yksin ja joista voi olla vaikea puhua. Traumaattisten ja vaikeiden aiheiden käsittely kirjallisuuden kautta voi siis tarjota turvallisen ja etäännytetyn keinon purkaa vaikeitakin asioita lapsen kanssa (Mustola 2014, 171). Lukuisat lapset ja nuoret kohtaavat elämässään trauman, kuten vanhempansa menetyksen, joten on tärkeää tarkastella miten taide ja tutkimukseni tapauksessa lastenkirja käsittelee traumaa ja kuolemaa.

Käsittelen seuraavassa alaluvussa aiempaa tutkimukseni aiheesta tehtyä tutkimusta. Toisessa pääluvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettista lähtökohtaa. Esittelen siinä tutkimuksen metodin ja teoriataustan syventyen traumaan ja traumafiktoon sekä kuolemaan lastenkirjallisuudessa. Kolmessa seuraavassa pääluvussa käsittelen analyysini kohteita eli kuoleman kuvausta, trauman ilmenemistä sekä traumafiktion piirteitä tutkimassani teoksessa. Lopuksi tutkimukseni päättää päätäntö.

1.1 Aiempi tutkimus

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimus on ylipäätään ollut kasvussa viime vuosikymmeninä ja esimerkiksi Suomessa lasten- ja nuortenkirjallisuutta käsitteleviä opinnäytetöitä tehdään jatkuvasti aiempaa enemmän (Heikkilä-Haltonen 2015, 65). Opinnäytetöitä on tehty juuri kuolemasta ja esimerkiksi sen kuvaamisesta lasten- ja nuortenkirjallisuudessa useilla eri tieteenaloilla (esimerkiksi kirjallisuus, kasvatustiede ja psykologia).

Kuolemaa lastenkirjallisuudessa onkin tutkittu Suomessa kohtuullisen paljon. Muun muassa Anja Lindhin kirjoittama kirjallisuustieteen tutkimusartikkeli ”Kuoleman teema lastenkirjallisuudessa” (2010) tarkastelee, miten kuolemaa on kuvattu ja selitetty lastenkirjallisuudessa eri vuosisatoina. Lindhin tutkimuksen

aineisto koostuu 30:stä 1800-, 1900- ja 2000-luvulla julkaistusta tekstistä tai teoksesta, jotka ovat noin 6–12-vuotiaille suunnattuja suomalaisia tai suomennettuja satuja, kuvakirjoja tai lastenromaaneita.

Lindh (2010) siis tutkii artikkelissaan lastenkirjallisuuden ajallista muutosta 1800-luvulta 2000-luvulle. Lindhin tutkimuksesta selviää, miten kuolemaan on suhtauduttu eri aikoina ja miten se on esiintynyt eri tavoin kuvattuna lastenkirjallisuudessa eri aikoina. Huomioitavaa on, että Lindhin tarkastelemista teoksista hänen mukaansa vain muutamassa kuolema kuvattiin ultimaattisena olemassaolon loppuna. Kuolemaa kuitenkin kuvattiin Lindhin tarkastelemissa teoksissa eri tavoin: osassa kyynisesti ja lohduttomasti ja osassa lohdullisemmin ja terapeuttisemmin.

Susanne Ylösen taidekasvatuksen tutkimusartikkeli ”Härmistetty kuolema: pelonhallintaa zombi-kuvakirjoissa” (2018) puolestaan käsittelee zombikuvakirjoja ja niiden tapoja käsitellä kuolemaa sekä zombeihin liittyvien pelkojen hallinnan sekä pelottavien asioiden lapsiystävällisemmiksi tekemisen keinoja. Ylösen tarkastelee artikkelissaan 15:sta vuosina 2010–2017 ilmestynyttä englanninkielistä kuvakirjaa ja sitä miten nimenomaan zombit ja niihin liittyvä pelottava ja groteski tematiikka ja kuolema on tehty lasten kuvakirjoihin kuvitukseen sopivaksi.

Ylösen esittelee artikkelissaan (2018) esteettisen härmistämisen käsitteen, joka tarkoittaa Carolyn Korsmeyeriin (2011) nojautuen kauhistuttavien asioiden naurettavaksi ja vähemmän pelottaviksi ja oudoiksi tekemistä. Esteettinen härmistäminen on siis tietynlaista pelottavien asioiden kaunistelua. Näin ollen esimerkiksi zombit ja niiden pelottavuus ja groteskius voidaan tehdä lapsille soveltuvammaksi esteettisellä härmistämällä eli esimerkiksi piirtämällä ne kuvitukseen söpön tai hassun näköisiksi.

Artikkelissaan Ylönen (2018) kuvaa myös muun muassa erilaisia kuoleman kuvauksen tapoja lasten kuvakirjoissa ja saduissa sekä nuorten kirjoissa. Ylösen mukaan kuoleman käsittely pienemmille lapsille suunnatuissa kuvakirjoissa on pääasiassa nuortenkirjoja sekä satuja lohdullisempaa ja estetisöivämpää. Estetisöinnillä Ylönen tarkoittaa teoksen pyrkimystä viedä lukijan ajatukset pois

vainajasta ja varsinaisesta kuolemasta siirtämällä lukijan fokus sen sijaan kuolemaan liittyviin rituaaleihin kuten hautajaisiin, symboliikkaan ja tuntemuksiin kuten vainajan muistamiseen, lohduttamiseen ja elämän jatkumiseen läheisen kuoltua.

Lisäksi Ylönen (2018) esittelee lyhyesti suhteellisen tuoreita tutkimuksia kuoleman kuvauksesta lastenkirjallisuudessa, joita ovat tehneet muun muassa Chloé Germaine Buckley (2018), ja Michelle Ann Abate (2013). Abate tarkastelee lastenkirjallisuudessa esiintyviä murhakuvauksia tutkimuskohteenaan muun muassa *Lumikki*-satu ja *Tarzan* sekä *Neiti Etsivä* -teokset.

Tutkielmani aihetta on tutkittu kansainvälisesti myös melko paljon. Viittaan tutkielmassani Angela M. Wisemanin kirjallisuus- ja kasvatustiedettä yhdistelevään artikkeliin "Summer's End and Sad Goodbyes: Children's Picturebooks About Death and Dying" (2013). Artikkelin käsittelee lasten kuvakirjoja, joiden aiheena on kuolema ja siihen liittyvä sureminen.

Wisemanin artikkelin (2013) aineisto koostuu kuolemaa käsittelevistä lasten kuvakirjoista, jotka on julkaistu vuosina 2001–2011. Tarkemmin Wiseman analysoi kolmea kirjaa, jotka kuvaavat ja käsittelevät kuolemaa eri tavoin. Wisemanin mukaan lasten kuvakirjat tarjoavat keinon lapsille käsitellä surua ja esimerkiksi läheisen kuolemaa ja siihen liittyviä tunteita ja tuntemuksia. Ne myös tarjoavat lapselle tukea vaikeina aikoina ja hankalan asian äärellä. Toisaalta ne voivat auttaa myös vanhempia ymmärtämään paremmin lapsia surun keskellä ja kuinka tukea heitä voisi tukea.

Kuolemaa lastenkirjallisuudessa voidaan siis tutkia eri näkökulmista. Wisemanin (2013) tutkimus keskittyy siihen, kuinka kuvakirjat voivat tukea lapsia, jotka ovat menettäneet jonkun ja kuinka kuvakirjojen kuvitus ja teksti kuvaavat ja välittävät menetyksestä syntyvää tunnekokemusta. Lindh (2010) taas tarkastelee ja vertailee lastenkirjoissa esiintyvän kuoleman kuvauksen ajallista muutosta eli miten kuolemaa on kuvattu lastenkirjoissa eri vuosisadoilla. Ylönen (2018) artikkelissa keskiössä on puolestaan pelottavien asioiden tekeminen lapsiystävällisemmäksi.

2 TEOREETTINEN LÄHTÖKOHTA

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimii kognitiivinen narratologia. Lisäksi tutkimukseni hyödyntää psykologian tutkimuksen käsitteitä ja teorioita. Kognitiivinen narratologia on kirjallisuudentutkimuksen suuntaus, joka ottaa huomioon kirjallisuudessa tekstin, rakenteen ja sisällön lisäksi myös ihmismielen kognitiiviset toiminnot ja ominaisuudet. Sen tavoitteena on myös tutkia, miten nämä toiminnot ja ominaisuudet näkyvät kirjallisuudessa. (Hägg ym. 2009, 13–16; Hatavara, Lehtimäki & Tammi 2010, 7.)

Kognitiivinen narratologia on monitieteinen suuntaus, jossa yhdistyy kirjallisuuden, psykologian ja neurotieteiden käsitteitä ja teorioita. Suuntaus ei tästä syystä ole niinkään yksittäinen teoria vaan näkökulma, jonka avulla voidaan tarkastella kirjallisuuden ja ihmismielen välistä suhdetta. (Herman 2002, 2–9; Veivo 2005, 12–14.)

Kognitiivisen narratologian lähtökohtana on ajatus siitä, että kerronnallisuus on osa ihmismielen toimintaa, jolloin kirjallisuutta tutkimalla voidaan saada tietoa ihmismielestä ja sen toiminnasta (Herman 2002, 2–9; Veivo 2005, 12–14). Kirjallisuuden voi nähdä fiktiivisten mielten toiminnan kuvauksena ja niiden perustuessa todellisiin mieliin, muistuttaa esimerkiksi niiden toimintamallit ja logiikka todellista mieltä. Teoksissa nouseekin aina esiin henkilöhahmojen mieli, mikä toimii yhtenä kognitiivisen narratologian perusteluna mielen tutkimukselle teoksissa. (Palmer 2010, 167–167.)

Tarkastelen tutkimuksessani vanhemman sairauden ja kuoleman kuvauksen lisäksi sitä, miten äidin kuolema näkyy teoksen päähenkilön Pentin mielen toiminnan kuvauksessa, joten kognitiivinen narratologia on sopiva viitekehys tutkimukselleni. *Surunsyömä* keskittyy kuvaamaan juuri lapsen mieltä ja tunne-elämää traumaattisen tapahtuman jälkeen, minkä takia se tarjoaa hedelmällisen alustan kirjallisuuden ja ihmismielen välisen suhteen tarkastelulle.

Tutkimuksen tutkimusmetodina toimii hermeneuttinen tulkinta. Hermeneutiikka on tulkintaan liittyvä teoria, joka käsittelee tulkintaa ohjaavia sääntöjä (Mikkola 2014, 66). Hermeneutiikka koostuu useista erillisistä teorioista. Tutkija valitsee näistä erilaisista tyyleistä omaan tutkimukseensa sopivan. (Mikkola 2014, 67.) Päämääränä hermeneuttista tulkintaa hyödyntävässä analyysissä on jonkin ilmiön syvällinen ymmärtäminen. Hermeneuttisessa analyysissä tutkittavan kohteen ymmärtäminen pyritään saavuttamaan systemaattista tulkinnanprosessia hyödyntäen, jossa kokonaisuutta tulkitaan kokonaisuutena, mutta yksityiskohdat huomioon ottaen. Hermeneuttiseen analyysiin liittyy hermeneuttisen kehän käsite. Hermeneuttinen kehä kuvastaa tulkittavan kohteen ja tulkitsijan välistä dialogisuutta – tulkitsijan tietämys ja ymmärrys tulkittavasta aineistosta jatkuvasti syventyy ja kehittyy. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 29.)

Analyysissä apuna hyödynnän myös aiempaa tutkimusta kuoleman kuvaamisesta lastenkirjallisuudessa sekä Anne Whiteheadin (2004) traumafiktion tutkimusta. *Surunsyömän* voi nähdä olevan traumafiktiota ja trauma ilmenee teoksessa Pentissä monin eri tavoin. Näin ollen Whiteheadin traumatutkimusta voi soveltaa erinomaisesti *Surunsyömän* analysoimiseen.

2.1 Trauma ja traumafiktio

Traumakertomusten tutkimus kirjallisuustieteissä on alkanut kunnolla vasta 2000-luvulla eli se on varsin tuore tutkimussuunta (Knuutila 2006, 23). Aiemmin traumatutkimuksessa korostui länsimaisuus ja erityisesti holokaustin tutkimus, mutta

pikkuhiljaa myös erilaisia traumakertomuksia on alettu tutkia. Viime vuosina traumaa ja kirjallisuutta yhdisteleviä julkaisuja on tehty runsaasti (Jytilän 2020, 89 mukaan mm. Bond & Craps 2020; Davis & Meretoja 2020; Kurtz 2018; Vickroy 2015; Balaev 2014).

Trauma on keskeinen käsite tutkimuksessani. Trauma on monisyinen mielen negatiivinen ilmiö, joka on seurausta erittäin pelottavasta, epämiellyttävästä tai ahdistavasta kokemuksesta tai tilanteesta. Trauma siis syntyy, kun yksilön psyyke ikään kuin ei pysty kohtaamaan tai käsittelemään jotakin tapahtunutta järkyttävää tapahtumaa. (Starcevic 2019.) Starcevic (2019) toteaa, että monesti traumaattinen kokemus jättää arven yksilön mieleen ja tämä voi alkaa sen takia pelkäämään voimakkaasti traumaansa liittyviä asioita.

Usein trauma jääkin vaivaamaan yksilöä pitkäksi aikaa ja se voi hankaloittaa arkielämää ja vaikuttaa tähän negatiivisesti pitkän aikaa. Traumasta voi olla vaikea päästä yli ja monesti sen käsittelyyn ja ylittämiseen voidaan tarvita ulkopuolista apua kuten terapiaa. (Starcevic 2019.) Vakavimmillaan etenkin käsittelemätön trauma voi jäädä vaivamaan traumaperäisenä stressihäiriönä (post-traumatic stress disorder, lyhennettynä PTSD), jossa trauma voi nousta pintaan esimerkiksi unissa tai valveilla yksilön kohdatessa niin sanottuja triggeriä, eli asioita tai tilanteita, jotka tuovat mieleen tapahtuneen. On tyypillistä, että trauma pyritään ikään kuin unohtamaan ja siirtämään ajatuksista syrjään, ja sen kanssa pyritään elämään mahdollisimman normaalisti erilaisten selviytymismekanismien avulla, jotka vaihtelevat yksilöiden välillä. (Starcevic 2019.)

Keskeinen käsite tutkimuksessani on myös traumakirjallisuus tai traumafiktio. Knuuttila (2006, 22) määrittelee traumakirjallisuuden olevan sellaisia kertomuksia, joissa ”ylivoimaisen katastrofin kokemus on etsiytynyt kielelliseen asuun”. Traumakirjallisuutta on perinteisesti kirjoitettu maailmansodista ja holokaustista, mutta nykypäivänä myös esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä, rasismia, terrorismia ja syrjintää käsitellään trauman näkökulmista (Jytilä 2020, 90). Traumafiktio tunnusomaisia piirteitä ovat muun muassa toisto (kerronnallinen tai sisällöllinen), intertekstuaalisuus sekä teoksen katkonainen tai fragmentoitunut

kerronta (Whitehead 2004). Whiteheadin (2004) mukaan kirjallisuuden tutkiminen traumateorian avulla mahdollistaa ikään kuin vaiettujen ulottuvuuksien ja yksityiskohtien huomaamisen ja tulkitsemisen teksteistä, joita ilman trauman huomioon ottamista ei tulisi ajatelleeksi tai ymmärtäneeksi.

2.2 Kuolema lastenkirjallisuudessa

Lastenkirjallisuus arkisessa käytössä mielletään yleensä kirjallisuudeksi, joka on kirjoitettu lapsille tai kirjallisuudeksi, jota lapset lukevat. Lastenkirjallisuus on kuitenkin haasteellinen käsite määritellä. (Heikkilä-Halttunen 2010, 26.) Lastenkirjallisuutta voidaan lähteä määrittelemään juuri sille tarkoitettun kohdeyleisön tai puolestaan sen sisällöllisten piirteiden kautta. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden poikkeuksellinen piirre onkin se, että ne voidaan määritellä niiden kohdeyleisön ja tarkemmin vielä kyseisen kohdeyleisön iän kautta (Mustola 2014, 10.) Toisaalta myös muut kuin lapset voivat lukevat lastenkirjoja, mikä problematisoi tätä luokittelutapaa. Lastenkirjojen voidaan myös ajatella olevan mitä tahansa kirjoja, joita lapset sattuvat lukemaan (Nodelman 2008, 2).

Lastenkirjat ovat usein muun muassa humoristisia ja pituudeltaan lyhyempiä sekä kieleltään yksinkertaisempia kuin aikuisille suunnatut kirjat. Sisällöllisesti lastenkirjallisuudessa on huomattavasti useammin esimerkiksi fantasian elementtejä kuin aikuisille suunnatuissa kirjoissa. (Hosiaislouma 2016, 516.) Tällainen määritelmä ei kuitenkaan kata kaikkia lastenkirjoja ja toisaalta myös muissa kuin lastenkirjoissa on esimerkiksi fantasian elementtejä.

Ymmärrän tutkimuksessani lastenkirjallisuuden juuri lapsille suunnattuina teksteinä. Unohtamatta kuitenkin, sitä tosiasiaa, että lastenkirjallisuus on aikuisten kirjoittamaa kirjallisuutta lapsille ja monesti myös aikuiset valitsevat lasten lukemat kirjat. Toisaalta myös aikuiset voivat lukea lastenkirjallisuutta.

Lastenkirjallisuus ja sen teemat, piirteet ja ylipäätään tarkoitukset ovat vaihdelleet aikojen saatossa. Aina 1980-luvulle asti lastenkirjojen tarkoituksena oli

kasvattaa lapsia käyttäytymään aikuisten odotusten mukaisesti. Lastenkirjojen kuvaamisissa lapsissa korostuivat esimerkiksi tottelevaisuus ja mukautuvaisuus. (Heikkilä-Halttunen 2010, 283.) Lastenkirjat olivat siis luonteeltaan opettavaisia viihteen tai muun tarkoituksen sijaan.

Kuolema lastenkirjallisuudessa ei ole mitenkään epätavallinen aihe, vaan sitä on kuvattu ja esitetty lastenkirjoissa eri tavoin jo vuosisatojen ajan (Ylönen 2018, 20). Lindhin tutkimuksen vanhimmissa teksteissä (ennen 1500-lukua kirjoitetut) kuolemaa käsitellään luonnollisena osana elämää ja sitä pidetään arkipäiväisenä asiana. Lisäksi ihmisen elämän uskottiin kuoleman jälkeen jatkuvan Tuonelassa. 1500- ja 1600-luvulla lapsille suunnatussa kirjallisuudessa näkyy kristinuskon vaikutus, ja muun muassa ajatus kuolemattomasta sielusta on läsnä teoksissa. 1700-luvulla valistuksen aikaan kuolemaa käsiteltiin ironisesti, ja romantiikan aikana puolestaan traagisesti. Modernismin aikaan perinteinen käsitys kuolemasta alkoi jäädä taakse ja sitä alettiin kuvaamaan kierrellen ja vertauskuvoin. Kuolemasta alkoikin vähitellen muodostua kielletty aihe lastenkirjallisuudessa. Tästä huolimatta kuolemaa käsitteleviä kotimaisia lastenkirjoja, kuten satuja kirjoitettiin kuitenkin yhä jonkin verran.

1970-luvulla kuoleman tematiikkaa sivuavia lasten- ja nuortenkirjoja ilmestyi lukuisia kuten *Muumilaakson marraskuu* (1970), *Veljeni Leijonamieli* (1973) ja *Silta salaiseen maahan* (1977). 1990-luvulla kuoleman käsittelyssä lastenkirjallisuudessa tapahtui käänne, ja sitä alettiin käsitellä aiempaa paljon monipuolisemmin. (Lindh 2010.) Lastenkirjallisuudessa ja kirjallisuudessa yleensäkin näkyy yhteiskunnan sen hetkinen tila ja arvot, ja se heijastelee myös siihen, miten esimerkiksi kuolemaa on aikojen saatossa kirjallisuudessa kuvattu.

Nykypäivänäkin lastenkirjallisuutta leimaa ajatus siitä, että siinä ei käsitellä tosielämän kauhuja tai vaikeuksia (Heikkilä-Halttunen 2010, 278). Todellisuudessa nykyään lastenkirjallisuudessa kuitenkin käsitellään aiheita ja teemoja laidasta laitaan eikä raskaita teemoja vältellä (Heikkilä-Halttunen 2015, 56).

Uudemmissa lastenkirjoissa nostetaan esiin päähenkilön kokemukset ja tunteet, toisin kuin lastenkirjallisuudessa perinteisesti, jossa lasten tuli käyttäytyä

nuhteettomasti ja kurinalaisesti (Heikkilä-Halttunen 2010, 280–281). Heikkilä-Halttunen (2015, 50) mukaan uusissa lastenkirjoissa lapsi voi olla avoin tunteidensa kanssa ja esimerkiksi itkeä tai kiukutella, kuten tosielämässäkin. Kirjojen avulla pyritään välittämään lapselle, ettei hän ole yksin ongelmiansa kanssa eikä hänen tarvitse hävetä niitä (Heikkilä-Halttunen 2010, 280–281).

Lastenkirjoilla on nähty olevan terapeuttisia vaikutuksia lapselle. Muun muassa Ylönen (2000, 62–63) toteaa, että esimerkiksi satujen avulla voidaan auttaa lasta käsittelemään ja vähentämään lapsen tunne-elämän ongelmia. Tarinoissa voi olla asioita, joita lapsi joutuu tosielämässäkin kohtaamaan, ja tällöin hän voi niiden avulla käydä läpi esimerkiksi vaikeuksia tai menetyksiä. Tarkoituksena olisi, että lapsen suru tms. lievittyisi vähitellen. (Ylönen 2000, 62–63.)

Myös Niemi-Pynttari (2014, 2) toteaa, että sadut kertovat paljon lapsen sisäisestä maailmasta ja voivat auttaa lasta käsittelemään tunteita ja ajatuksia. Niiden avulla lapsi voi käsitellä ikäviä asioita sadun tapahtumien ja hahmojen avulla esimerkiksi sijoittamalla ikäviä ajatuksia satujen pahoihin hahmoihin. Sadut tuovat lapselle toivoa, sekä ajatuksen siitä, että hän selviää kaikkien tunteidensa ja ajatustensa kanssa. (Niemi-Pynttari 2014, 2.)

Myös Heath, Sheen, Leavy, Young ja Money (2005) toteavat, että ylipäättään lastenkirjallisuus on terapeuttinen työkalu emotionaalisen kasvun ja paranemisen edistämiseen. Myös Rozalski, Stewart ja Miller (2010, 33) sekä Wiseman (2013) ovat todenneet, että kirjojen avulla lasten on mahdollista käsitellä vaikeitakin teemoja samaistumalla kirjan hahmoihin ja tapahtumiin. Toisaalta ne voivat auttaa myös vanhempia ymmärtämään paremmin lapsia surun keskellä ja kuinka heitä voisi tukea (Wiseman 2013). Vaikka tarinat ovat itsessään epätodellisia ja täynnä fantasiaa, niistä syntyvät tunteet ja toivo tulevaisuuteen ovat todellisia (Kajamaa 1999, 127).

Rankoista aiheista kertovat lastenkirjat tarjoavat monenlaisille lukijoille mahdollisuuksia. Ne voivat laajentaa sellaisten lasten, jotka eivät kyseisiä traumoja tai vaikeuksia ole kohdanneet, ymmärrystä ja kasvattaa heidän empatiakykyään ja toisaalta ne ovat terapeuttisia ja lohdullisia sellaisille lapsille, jotka näitä traumoja ovat kohdanneet. (Heikkilä-Halttunen 2010, 279–280; Kajamaa 1999, 127.)

3 VANHEMMAN SAIRAUS JA KUOLEMA *SURUNSYÖMÄSSÄ*

Pentti ei tiedä minne äiti kuollessaan matkusti. Menikö taivaaseen niin kuin sanotaan? Lensikö avaruuteen, maatuiko maahan vai muuttiko Australiaan. Jonnekin katosi. [--] Pentti toivoo, että nukahtaisi nopeasti. Nukkuessa ei tunne kipuja. Sen takia nukutetaankun lääkäri leikkaa. Sen takia äitikin nukahti. Ettei tuntenut enää kipuja. (S, 50.)

Kuolema on luonnollinen osa elämää, mutta vasta noin 11–12-vuotias lapsi alkaa ymmärtämään sen aikuisen tapaa (Poiijula 2016). Pentti on 10-vuotias ja äidin kuolema on hänelle hyvin hämmentävä ja kipeä asia. Pentti ei täysin tiedä tai ymmärrä mitä äidille on tapahtunut ja miksi. Pentillä on paljon kysymyksiä, joihin hän ei saa vastauksia. *Surunsyömä* siis kuvaa osuvasti lapsen epätietoisuutta kuolemaan liittyen.

Surunsyömässä esiintyy paljon huumoria ja vitsikkäitä asioita. Teos hyödyntää paljon pieruhuumoria ja teoksen kieli ja kerronta on usein melko veikeää ja asiat kerrotaan lapsille sopivaan tapaan melko huvittavin ja hauskein sanankääntein. Tällä on monta eri funktiota; ensinnäkin se juuri esteettisesti härmistää kuolemaa ja muita raskaita teemoja teoksessa vähemmän ahdistaviksi. Toisaalta se todennäköisesti myös tekee teoksen lukemisesta kevyempää ja hauskempaa sen kohdeyleisölle, eli lapsille:

Pentti haluaa isona lääkäriksi tai tutkijaksi tai jonkin sortin pihkatappi-asiantuntijaksi. Hän haluaa keksiä keinon pultata pihkatappi niin tiukasti *Paskiaisen* peppuun kiinni, ettei sillä ole mitään mahdollisuutta herätä. Koskaan. Ei ikinä. (S, 15.)

Surunsyömä ei kuitenkaan pelkästään tee naurettavaksi tai kaunistele vanhemman sairastamista tai kuolemaa. Pentin äidin sairauden kulusta puhutaan realistisesti ja

kaunistelematta: “*Paskiaisen* herätessä äidin sisällä hän sai lääkäriltä lääkkeitä, jotka eivät auttaneet sairauteen mutta leikkasivat hänen hiuksensa. Äidistä tuli kalju. Se ei ollut kaunista katsottavaa. Äidin kallo oli epämuodostunut.” (S, 16–17.)

‘Kuolema’-sana ei myöskään ole tabu eikä teoksessa näy juurikaan stereotyyppisiä kiertoilmaisuja, joilla kuolemasta monesti lapsille puhutaan. Teoksessa aikuiset puhuvat Pentin äidin kuolemasta sanalla ‘kuolema’ myös Pentin kuullen, mutta Pentti itse harvoin puhuu, että hänen äitinsä on ‘kuollut’ eikä hän myöskään mainitse äitinsä sairautta, syöpää, ikinä sen oikealla nimellä, vaan viittaa siihen sanalla *Paskiainen*:

Pentin äiti menehtyi sairauteen, jonka nimeä Pentti ei sano ääneen, koska vihaa sitä. Hän kutsuu sairautta *Paskiaiseksi*. Pentti vihaa *Paskiaista* niin paljon, että vaatii sille kuolemantuomiota. Sen jälkeen kidutusta. Ei. Toisin päin. Ensimmäinen kidutus ja sitten kuolemantuomio. Eihän kidutuksesta ole hyötyä, jos on jo kuollut. (S, 14.)

Teoksessa Pentin äidistä tai tämän sairastamisesta tai kuolemasta ei puhuta erityisen tarkkaan. Hahmot välttelevät puhumasta siitä etenkin Pentin kuullen, mikä vastaa todellisuutta melko realistisesti. Vanhemman kuolemasta on vaikea puhua lapselle ja tilanne on hankala myös eloon jääneelle vanhemmalle (MLL 2018). Pentti kuitenkin kuulee aikuisten puhuvan salaa hänen äitinsä kuolemasta suoraan kuolemana: “Pentin isän pitäisi mennä juttelemaan jollekin. Vaimon kuolema on niin iso juttu, ettei sitä yksin voi käsitellä. Kaikki kärsivät, varsinkin Pentti.” (S, 24–25.) Asiasta puhuminen kiertoilmauksin kuvastaa osuvasti lapsen kokemusmaailmaa ja sitä, että lapsen on ehkä helpompi olla miettimättä raskaita asioita liian tarkkaan.

Kuten todettu Pentti on epätietoinen äitinsä sairautteen liittyvistä yksityiskohdista. Tämä tuntuu realistiselta lapsen käytökseltä ja ajatusmaailmalta. Penttiä on myös pidetty jossain määrin tilanteesta pimennossa, mikä implikoituu muun muassa Pentin pohtiessa sairastuiko äiti isän kanssa riitelemisen johdosta. Teoksessa myös todetaan suoraan, ettei Pentti esimerkiksi tiedä mikä syöpä on tai miksi siihen sairastuu:

Pentti ei tarkalleen käsitä mikä *Paskiainen* on. Hän tietää sen nukkuvan ihmisen sisällä, ja herätessään se alkaa murhata. Se on kuin kummitus tai talviuniltaan heräävä karhu tai

pimeyden ruhtinas, joka lähettää pahan puolelle siirtyneet jeddit tuhoamaan hyviksiä. (S, 14–15.)

Surunsyömässä on kohta, joka sijoittuu Pentin äidin hautajaisiin. Hautajaiset on kuolemaan liittyvä rituaali ja usein se tuo lopullisen ymmärryksen kuolemasta (MLL 2021). Hautajaiset tietyllä tapaa voi konkretisoida menehtyneen poissaolon ja sen pysyvyyden. Pentin äidin hautajaisista kerrotaan lyhyesti ja merkitseviä yksityiskohtia on muun muassa se, että hautajaisissa lähes kaikki itkivät – erityisesti Pentti. Tämä osoittaa nuorille lukijoille, että on sallittua olla surullinen ja itkeä läheisen kuoltua, ja näyttää se avoimesti. Sen lisäksi kohta normalisoi hautajaisia tai ainakin luo kohderyhmänsä eli lasten mieleen mielikuvan hautajaisista.

Toisaalta Ylönen (2018, 20–21) nostaa esiin vastakkaisen ajatuksen siitä, että hautajaiset kauniine kukkineen voi myös nähdä kuoleman estetisointina ja vievän ajatukset pois vainajasta ja tämän kuolemasta. Myös *Surunsyömässä* hautajaisiin liittyy esteettisen härmistämisen elementtejä. Pentin äidin todetaan esimerkiksi juuri ‘nukkuvan’ arkussa: “Heidän edessään oli arkku, jonka sisällä äiti nukkui. Äiti löysi vihdoinkin varttinän, jota leikeissään etsi, pisti sormeensa ja nukahti.” (S, 20.)

Pentin äidin varsinaisesta kuolinhetkestä ei teoksessa myöskään kerrota yksityiskohtia. Tämä voi olla tietoinen valinta, ettei teos mene liian rankaksi sen lukijoille. Pentti on 10-vuotias ja teos on pääasiassa suunnattu melko nuorille lapsille. Esimerkiksi Patrick Nessin teoksessa *Hirviön kutsu* (2016), joka on suunnattu kenties vähän vanhemmille lapsille ja nuorille, äidin menehtymisen hetki on kuvattuna teoksen lopussa. *Surunsyömässä* ilmenee vain, että Pentin äiti on kuollut kaksi kuukautta sitten (teoksen alun nykyhetkestä) ja muun muassa takaumien avulla äidin sairastamisen kulusta saadaan lisää tietoa.

Surunsyömässä kuolemaa käsitellään paikoittain hyvinkin lohdullisesti ja jopa hengellisesti. Pentti saattaa puhua äidilleen: “Äiti, minä tiedän kuinka voin pelastaa isän, Pentti kuiskaa tähdelle. Äititähti välähtää katuvalon sammussa.” (S, 50.) Äiti ikään kuin jatkaa elämäänsä Pentin ajatuksissa ja muistoissa kuolemasta huolimatta. Ajatus on hyvin kaunis ja lohdullinen. Pentti myös pohtii, että “ehkä äiti syntyi uudestaan karhuksi” (S, 141). Kuolema ei täten tunnu niin pelottavalta tai kauhealta asialta. Lapsi kokee vanhemman olevan vielä läsnä tämän elämässä.

Teos myös kerronnallaan hienovaraisen kauniisti kuvaa lapsen epätietoisuutta vanhemman sairaudesta ja mahdollisesta lähenevästä kuolemasta sekä samanaikaista vanhempien kokemaa surua ja kipeitä tunteita:

Äiti alkoi nauraa. Pentti alkoi nauraa. Ja isä. Sitten he halasivat. Mutta kuin varkein äidin ja isän nauru muuttui itkuksi. Äidin lempeä halaus tiukkeni. Penttiä sattui. Mitä oikein tapahtui? Sitä Pentti ei ymmärtänyt. Ei ymmärrä vielääkään. (S, 18.)

Surunsyömässä kuolemaan liitetään myös jonkin verran kristillistä kuvastoa. Pentti näkee esimerkiksi äitinsä eräässä kirjan kohtauksessa enkelinä. Edesmenneeseen äitiin siis liitetään hyvän ja puhtoisen enkelin piirteitä ja viitataan taivaaseen. Äidin muistelu ja kaipuu saavat Pentille hyvän ja turvallisen olon kunnes hän kiskoutuu takaisin synkkään todellisuuteen, jossa äiti on kuollut:

Edessä nousee harju, jonka päällä loistava kirkas valo paljastaa ihmisen hahmon. Äiti. Kalju kuin Faarao, yllään sairaalakaapu, [--] Äiti viittilöi Penttiä mukaansa. Hän on enkeli. Siivet ovat kasvaneet hänen vaaleaan asuunsa. Pentti kurkottaa äitiä kohden, lämpö vavisuttaa hänen vartalooan. Lämpö muuttuu jääksi joka kirvelee. Metsä nielee valon. Petojen terävät kynnet ojentuvat kohti. [--] (S, 147-148.)

Muun muassa Heikkilä-Halttunen (2010, 78) toteaa onnellisen ja toiveikkaan lopun olevan tyypillinen piirre raskaita asioita käsitteleville lastenkirjoille ja tällainen esiintyy myös *Surunsyömässä*. Teoksen lopussa Pentti viimein käsittelee äitinsä kuolemaa ja hyväksyy sen. Pentti pitkästä ajasta taas miettii normaaleja kymmenvuotiaan asioita. Pentti vaikuttaa suorastaan toiveikkaalta ja äitinsä menetyksestä ylipäässeeltä. Teoksen onnellinen loppu luo lukijalle toivoa siitä, että asiat ratkeavat aina ja vanhemmankin kuolemasta voi selviytyä, vaikka miten vaikealta asiat alkuun tuntuivaisitkin (Heikkilä-Halttunen 2010, 282). Lapselle onkin tärkeää, että tarinat päättyvät onnellisesti, jotta hänelle jää toiveikas olo (Kajamaa 1999, 126).

4 PENTIN TRAUMA

Surunsyömä on 165 sivua pitkä ja se koostuu kolmesta osiosta. Ensimmäinen osio kertoo mitä on tapahtunut ja kertaa tapahtumia ennen ja pian jälkeen trauman eli Pentin äidin kuoleman. Toisen osion voi nähdä kertovan trauman käsittelystä ja kohtaamisesta sekä parantumisen alkamisesta. Viimeinen osio kertoo jo jossain määrin trauman jälkeisestä ajasta ja sen yli pääsemisestä. Näin ollen jo kirjan rakenteen voi tulkita mukailevan trauman ja sen käsittelyn vaiheita.

Trauma aiheuttaa usein kriisin, joka etenee tyypillisesti tiettyjen vaiheiden mukaan. Ensin on sokkivaihe, joka kestää yleensä muutamasta sekunnista vuorokausiin. Tähän voi liittyä tapahtuneen ymmärtämättömyys sekä voimakkaita aistielämyksiä. (Poiijula 2002, 71.) Sokkivaihetta seuraa reaktiovaihe, jossa ihminen alkaa kohdata tapahtunutta. Reaktiovaiheessa esiintyy erilaisia oireita kuten pelkoa, ahdistusta, masennusta ja somaattisia oireita. Tämä vaihe voi kestää kuukausia ja sen kanssa limittäin alkavat korjaamisvaihe sekä lopulta uudelleen suuntautumisen vaihe. (Poiijula 2002, 71.)

Pentti käy teoksessa läpi trauman eri vaiheita ja hänessä ilmenee paljon erilaisia tunteita läpi teoksen. Pentti kokee paljon pelkoa, surua ja vihaa. Pentti kokee myös syyllisyyden tunteita. Vanhemman sairastaessa lapsi voikin kokea pelkoa ja syyllisyyttä siitä, että onko hän jotenkin aiheuttanut vanhemman sairauden tai että voiko hän myös itse sairastua samaan tautiin. (MLL 2018.) Läpi koko teoksen Pentti välttää myös puhumasta äidin sairaudesta sen oikealla nimellä ja tapahtuneen välttely voi olla yksi Pentin trauman selviytymiskeino.

Pentissä trauman vaikutukset näkyvät myös vahvasti erilaisina pelkoina. Yksi teoksen läpi jatkuva pelko on esimerkiksi se, että Pentti pelkää unohtavansa äitinsä: "Pentillä on vielä kolmaskin ongelma. Hän on alkanut unohtaa asioita äidistään. Ja jos Pentti lopulta unohtaa äitinsä, se olisi kaiken loppu. Hän voisi yhtä hyvin tuijotella seinää ja mumista muina Erkkeinä." (S, 13.)

Pentti myös pelkää menettävänsä isänsäkin. Isä käyttäytyy oudosti ja Pentti on keksinyt, että isää vaivaa "surunsyömä". Tosin tietyllä tapaa Pentti kokee jo menettäneensä isänsä, sillä äidin kuoltua isä on muuttunut erilaiseksi – hiljaiseksi, vetäytyneeksi ja jopa hieman oudoksi ja pelottavaksi. Pentin isä käsittelee suruaan yksin eikä hän puhu tunteistaan tai tapahtuneesta Pentin kanssa: "Pentti ei pyörtnyt nälästä vaan pelosta. Pelosta itkeä. Isä on kuin silkkipaperi, joka voi revetä milloin vaan." (S, 88.)

Pentti pelkää myös kirjaimellisesti isänsä hengen puolesta, kun isä on niin huonona. Onkin mahdollista, että toisen vanhemmistaan menettänyt lapsi alkaa pelätä myös toisen vanhempansa sairastumista ja kuolemaa (Dyregrov 1996, 19–20). Pentin isän voi sulkeutuneisuudessaan tulkita pitkin teosta mahdollisesti pohtivan itsemurhaa. Pentti myös vakoilee isäänsä muutamaa otteeseen öisin ollessaan tästä huolestunut. Näistä kohtaamisista yksi tapahtuu mökillä ja etenkin tästä kohtaamisesta syntyy mielikuva siitä, että Pentin isä ei voi lainkaan hyvin ja Penttikin säikähtää ettei kai isä vain aio tehdä itselleen mitään pahaa. Toisaalta Pentti jokseenkin lapsenomaisesti pelkää myös joutuvansa lastensuojelun huostaanottamaksi, jos isä ei parane "surunsyömästä", jolloin hänestä tulisi myös "kokonaan orpo":

[--] viranomaisaikuinen hakisi isän pois. Tai Pentin. Veisi toiseen perheeseen. Elokuvasa hänen ikäisensä poika pakotettiin toiseen perheeseen, koska hänen vanhempansa olivat sairaita. Poika oli uudessa perheessä onneton ja joutui lopulta vankilaan. (S, 25.)

Traumaan voi liittyä myös uniongelmia ja painajaisia sekä fyysisiä oireita kuten päänsärkyä, pahoinvointia tai vatsakipuja (MLL 2021). Pentillä ilmenee esimerkiksi huonovointisuutta, muistinmenetyksiä sekä huimausta. Pentin on erittäin vaikea

puhua äidistään itkemättä ja tilanteissa, joissa trauma nousee Pentin mieleen erityisen vahvasti hänen hengityksensä salpaantuu ja hän meinaa pyörtyä:

Pentillä tulee ikävä äitiä. Hän ei uskalla hengittää. Muuten syntyy itku. Isä menee rikki, jos Pentti itkee. Isä on ainoa joka hänellä on.

Katossa surisee kärpänen. Voiko se olla? Näin kuumassa karpäsellä on tukalat oltavat. Pentin suu hikoilee. Se on kumma tunne, mutta niin käy kun on lähellä oksentaa. Silmissä sumenee, jalat letkuuntuu... (S, 78.)

Pentin trauman fyysisiä oireita ovat myös pierut sekä hallitsemattomat naurukohtaukset. Tilanteissa, joissa Pentti kokee ahdistusta tai joissa hänen pitäisi esimerkiksi puhua äidistään, Pentiltä pääsee pieru tai hän sanoo jotain tyhmää tai alkaa hallitsemattomasti nauramaan. Näiden tahattomien nolojen asioiden voi nähdä ilmentävän Pentin traumaa tai posttraumaattista stressihäiriötä. Tällaisten tilanteiden johdosta Penttiä on alkanut jännittää arkielämä ja sosiaaliset tilanteet niin paljon, että se ilmenee fyysisenä oirehteluna.

Pentti puhuu teoksessa välillä Varjo-Pentistä. Pentti ajattelee Varjo-Pentin ottavan hänen kehonsa ja tajuntansa haltuun silloin kun juuri jotakin tällaista noloa tapahtuu. Tällainen toiseuden tunne ja itsensä ulkoistaminen tapahtumista ja noloista tilanteista voi tulkita olevan Pentin defenssimekanismi, jolla hän helpottaa omaa oloaan antamalla sen nojalla mokat itselleen anteeksi. Toisaalta tämän itsensä ulkoistamisen tilanteista ja tapahtumista voi nähdä myös suoraan ilmentävän traumaa Pentissä.

Muutaman kerran tunteet ottavat Pentistä totaalisesti vallan ja Pentti tuntuu melkein jo irtautuvan kehostaan. Eräässä teoksen kohtauksessa Pentti ja isä alkavat riitelemään ja Pentin trauma ottaa Pentin hallintaansa. Pentti lähtee itkuissaan juoksemaan metsään. Kyseinen metsämatka on yliluonnollisen oloinen ja Pentti kuvittelee näkevänsä metsässä muun muassa kuolleen äitinsä enkelin hahmossa. Isä löytää Pentin lopulta mökin huussin takaa nukkumasta tietämättä missä Pentti on ollut eikä Pentti itsekään muista mitä on tapahtunut. Todellisuudessa Pentin harharetki metsään taitaa olla vain Pentin kuvitelmaa tai unta, ja todellisuudessa hän on vain itkuisena juossut huussin taakse piiloon itkemään ja sitten nukahtanut. Tapahtuneen voi tulkita myös ilmentävän suoraan Pentin traumaa siten,

että riidan myötä trauman ajattelu sai hänet paniikkikohtauksen kaltaiseen tilaan, jonka johdosta voimakkaat tunteet ottivat hänestä vallan ja saivat hänet myös jälkikäteen unohtamaan tapahtuneen kulun.

Pentti ei pääse käsittelemään traumaansa tai suruaan oikeastaan kenenkään kanssa ja häntä harmittaa ettei kukaan puhu hänelle asioista niiden oikeilla nimillä eli hänen äitinsä kuolemasta suoraan. Pentillä on samaan aikaan tarve käsitellä asiaa ja puhua siitä, mutta samaan aikaan hän ei oikein pysty käsittelemään sitä. Lapset eivät kestä kovin hyvin surun tunteita, ja lapset voivat pyrkiä välttelemään surun tunteita aiheuttavien asioiden ajattelua tai niistä puhumista (Pojjula 2016). Trauman käsittely ja hoito on myös tehtävä ensin ennen kuin sureminen tai surusta toipuminen ovat mahdollisia (Pojjula 2002, 74). Pentille olisi siis tärkeää puhua äidistä, mutta hän menee shokkiin esimerkiksi koulupsykologin kysyessä tältä suoraan äidin kuolemasta. Pentti haluaisi puhua äidistään, mutta ei pysty siihen ja toisaalta hän ennen kaikkea haluaisi puhua äidistä isänsä kanssa. Isä kuitenkin ei pysty tähän, koska hän kärsii myös traumasta omalla tavallaan ja on surun musertama:

Pentti odottaa Yodan vetävän hihastaan valomiekan ja näyttävän parit muuvit, mutta sen sijaan Yoda alkaa lässyttää Pentille elämästä. Hän kaartelee ja kiertelee sitä ainoaa asiaa, jonka takia Pentti tietää olevansa täällä.

Äidin kuolemaa.

Sitten Yoda yllättäen iskee: Miltä sinusta tuntuu äitisi poismeno?

Pentin silmät levähtävät auki ja suu loksahdaa niin, että hän kuulee leukojensa naksuvan. Miten tyhmä kysymys. Miltä nyt sinusta tuntuisi, jos äitisi kuolee. Samaa Pentti voisi kysyä Yodalta. Miltä tuntuu, jos sinun äitisi kuolee? Miltä tuntuu, jos lapsesi kuolee? [--] Pentti voisi vastata miltä tuntuu, mutta ei halua. (S, 41-42.)

Teoksen keskivaiheilla trauma alkaa herättämään Pentissä vihan tuntemuksia. Pentille tulee raivonpuuskia ja hän huutaa esimerkiksi isälleen miksei tämä voinut kuolla äitin sijaan. Pentti kokee epäoikeudenmukaisuutta ja suuttumusta niin äitiä ja tämän sairautta kuin isää ja oikeastaan vähän kaikkea kohtaan:

Pentti on suuttunut, vaan ei tiedä kenelle. Itselleen. Isälle. Vai äidille, kun meni kuolemaan. Siitähän kaikki johtuu. Oliko äiti sittenkin heikko, joka ei jaksanut taistella *Paskiaista* vastaan ja luovutti. Monet ihmiset parantuvat ja elävät supervanhoiksi mummoiksi ja vaareiksi. Miksei äiti tehnyt niin? Miksi hän luovutti? Jätti Pentin isän kanssa. [--] (S, 134.)

Surunsyömän huipennuksena toimii se, että Pentin isä paranee ”surunsyömästä” Pentin kehittelemän ”äitilautapelin” avulla. Pentti pääsee viimein käsittelemään äitinsä kuolemaa ja muistelemaan äitiään yhdessä isänsä kanssa. Pentti alkaa työstämään traumaa ja pääsemään siitä yli. Teoksen lopussa kerrotaan myös jossain määrin trauman jälkeisestä ajasta ja sen yli pääsemisestä. Pentti voi jo paremmin ja hän on iloisempi ja energisempi. Hän miettii taas tulevaa ja valo näkyy tunnelin päässä, mikä kuvastaa traumasta hiljalleen toipumista. Äiti on kuollut, mutta Pentin elämä jatkuu ja Pentillä on aina muistot äidistään ja oma tapansa muistella ja muistaa häntä:

Pentti ja isä viettivät mökillä kaksi viikkoa. He leikkivät, uivat, saunoivat, käyskentelivät metsässä, jopa synkässä kuusikossa, rakensivat puuaseita, ompelivat rooliasuja, tyhjensivät huussin (yök), pelasivat jalkkista [--] He puhuivat äidistä joka päivä, itkivät, nauroivat, muistelivat hänen tuoksuaan, silmien väriään, paksuja, vahvoja pohkeita, luomea kaulassa, käsivarsia, jotka eivät menneet ihan suoriksi, hassuja ilmeitä, kaikkea mitä mieleen muistui. [--]Pentti keksi oman tavan jutella äidille. Hän istui metsässä kannon päällä auringon paisteessa ja kuvitteli, että puiden lehtien ohitse tunkeilevat säteet olivat äidin viestejä hänelle. Pentti vastaili niihin äänettömästi, joskus ääneen. He keskustelivat isästä, koulusta ja opesta [--] ja kaikesta mitä Pentin päähän juolahti. [--] Mökkireissu oli Pentin elämän tärkein reissu. (S, 163–165.)

5 TRAUMAFIKTION PIIRTEET *SURUNSYÖMÄSSÄ*

Traumafiktion yksi tyypillinen piirre on kerronnan fragmentaarisuus. *Surunsyömän* tapahtumia seurataan läpi teoksen Pentin fokalisaatiosta. Tämän johdosta voi ajatella, että teoksen poukkoileva ja hyppivä kerronta ilmentää Pentin psyykettä, muistoja ja kokemusta ajasta äidin kuoleman jälkeen. Ensin ollaan koulussa, sitten hautajaisissa ja seuraavaksi koulupsykiatrin vastaanotolla. Sitten onkin kesäloma alkanut ja pian Pentti onkin matkalla mökille isänsä kanssa. *Surunsyömä* etenee vauhdikkaasti ja ajassa hypitään melko tiuhaan, mikä luo teoksesta hektisen ja hieman hankalasti seurattavan. Tämän voi tulkita ilmentävän Pentin traumaa ja sitä kuinka sekaisin hänen elämänsä ja ajantaju on.

Traumafiktioon liittyy myös motiivit eli tekstissä toistuvat elementit. Toistot voivat ilmetä kertomuksessa sekä juonen että kielen tasolla. (Whitehead 2004, 86–87.) *Surunsyömässä* motiiveja on useita. Pentti tuntuu olevan jopa pakkomielteinen pelostaan unohtaa äiti, ja se toistuu koko teoksen läpi. Toistuva elementti on myös äidin kuvittelu ja jopa jonkinlainen äidin hengen kuvittelu ja näkeminen. Pentti kuvittelee kuinka valokuva äidistä herää eloon tai kuinka hän näkee metsässä äidin. Dyregrovin (1996, 33) lasten on vaikea päästää menehtyneestä vanhemmasta irti ja he alkuun yrittävät pitää tapahtuneen loitolla, koska tunnekokemukset ovat aiheesta ovat niin voimakkaita. Lapsilla voikin esiintyä myös kuvitelmia vainajana paluusta takaisin eloon tai siitä, että he vanhempi olisi jotenkin vielä läsnä todellisuudessa, vaikka hän on tosiasiaa jo kuollut (Dyregrov 1996, 33).

Teoksessa myös erilaiset sääilmiöt toimivat motiivina. Säätä kuvataan teoksessa hyvin usein ja sään kuvailu myös usein kuljettaa tarinan vähäeleisesti tapahtumasta seuraavaan. Teos saattaa myös siirtyä jonkin arkisen asian kuten ulkona olevan sään kuvailuun trauman noustessa Pentin mieleen liian vahvasti. Välillä säät tuntuvat myös heijastavan ja mukailevan Pentin tunnetiloja – auringon paistaessa hän on iloinen ja sataessa surullinen ja niin edelleen. Sään kuvailu teoksessa myös voimistaa eri hetkien vallitsevaa tunnelmaa (esimerkiksi sadekelillä tunnelma on alakuloinen ja haikea). *Surunsyömässä* on vain muutama kuva. Kuvat ovat yleensä jostakin tärkeästä hetkestä tai tilanteesta, ja ne myös tuntuvan myös vahvistan kulloisenkin kuvaamansa hetken tunnelmaa.

Surunsyömän kerrontaa kuvastaa myös havainto siitä, että teoksessa jätetään monia asioita sanomatta ja monesti tarina siirtyy nopeasti ajassa eteenpäin – tilanteesta seuraavaan, minkä voi nähdä ilmentävän traumaa teoksen kerronnassa. Esimerkiksi Pentin äidin kuolinhetkestä ei kerrota eikä Pentin äidin sairaudesta ja kuolemasta puhuta suoraan paljoa. Kun teos on siirtymässä käsittelemään vaikeaa asiaa, Pentti ahdistuu tai hermostuu ja trauma ottaa hänestä vallan, jolloin aiheesta ei lopulta puhuta, vaan tarina siirtyy nopeasti asiasta eteenpäin esimerkiksi äkkinäsellä ajan etenemisellä, minkä voi nähdä ilmentävän Pentin traumasta johtuvaa mykistyneisyyttä. Knuuttila (2006, 33) kuvaakin, kuinka traumafiktioon liittyy usein asioiden sanomattomuus ja ”uhrin mykistyminen”.

Toiston lisäksi trauman kielellistämässä tarvitaan myös etäännyttämisen keinoja (Whitehead 2004, 83–83). Pentti etäännyttää itseään traumasta esimerkiksi suuntaamalla huomiotaan ”zombiksi muuttumassa” (S, 9–11) olevaan isäänsä sen sijaan, että käsittelisi itse traumaa.

Pentin vilkas mielikuvitus ja leikit myös etäännyttävät häntä äidin kuolemasta ja leikit toimivat teoksessa trauman käsittelyn työvälineenä. Pentti leikkii mökkireissulla isänsä kanssa erilaisia leikkejä, ja erään merirosvoleikin lopussa pelottavat merihirviöt alkavatkin lohduttaa surulliseksi muuttunutta Penttiä. Lopulta merihirviöt myös päättävät lähteä pois, minkä voisi tulkita trauman parantumisen alkamisena (merihirviöt kuvastavat traumaa).

Leikin keskellä Pentti alkaa myös puhumaan isän kanssa äidistä ensimmäistä kertaa tämän kuoleman jälkeen. Lapset saattavatkin käsitellä menetyksiä esimerkiksi leikin kautta (Poijula 2016). Lapsille on tärkeää käyttää mielikuvitustaan ja muistella esimerkiksi kuollutta vanhempaa. Sitä kautta lapsi voi hiljalleen hyväksyä tapahtuman. (Cleve 2005, 2020–203.) *Star Wars* -leikit ja lukuisat viittaukset *Star Warsiin Surunsyömässä* kuvastavat myös traumafiktioon tyypillisesti liittyvää intertekstuaalisuutta.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelin Petja Lähteen *Surunsyömiä* ja sitä, miten se kuvaa vanhemman sairautta ja kuolemaa sekä miten trauma näkyy kirjan päähenkilössä Pentissä. Lisäksi tarkastelin mitä traumafiktion piirteitä teoksessa on nähtävissä. Olin kiinnostunut tutkielmani aiheesta omakohtaisten kokemusteni myötä ja halusin tutkia miten nykypäivän suomalainen lastenkirja kuvaa kuolemaa ja vanhemman menettämistä nuorena – itsekin sen kokeneena.

Teoreettisena lähestymistapana tutkimuksessani toimi kognitiivinen narratologia, joka on tutkimuksessani implisiittisesti koko ajan läsnä, tarkastellessani muun muassa miten teos kuvaa kuolemaa ja tästä laajennettuna, sitä miten äidin kuoleman vaikutus puolestaan ilmenee sen päähenkilössä Pentissä esimerkiksi trauman muodossa. Kuoleman kuvaukseen lastenkirjallisuudessa tutustuin aiemman aiheesta tehdyn tutkimuksen kautta, joka lisäsi ymmärrystäni aiheesta ja sen tyyppillisistä piirteistä eri aikoina. Lisäksi hyödynsin tutkimuksessani myös psykologian käsitteitä sekä kirjallisuuden ja psykologian tutkimuksen kanssa jokseenkin limittäisiä Anne Whiteheadin traumafiktion tutkimusta.

Menetelmänäni toimi hermeneuttinen tulkinta, jonka avulla pyrin tulkitsemaan ja ymmärtämään teosta tarkkaan ja syvällisesti. Analyysiäni ja luentaani ohjasivat myös kognitiivinen narratologia, traumateoria sekä omakohtaiset kokemukseni aiheesta.

Hermeneuttiseen tulkintaan ja hermeneuttiseen kehään liittyy kiinteästi esiymmärrys tai esitieto aiheesta (Mikkola, 65–66). Näin ollen tutkimukseeni ja

analyysiini on väistämättä vaikuttanut omat henkilökohtaiset kokemukseni vanhemman menetyksestä nuorena.

Analyysini eteni siten, että ensiksi tarkastelin miten teos kuvaa vanhemman sairastamista ja kuolemaa. Tarkastelin muun muassa seuraavanlaisia asioita: Miten kuolemasta puhutaan? Mitä äidin sairastamisesta tai kuolemasta kerrotaan tai jätetään kertomatta? Kuvataanko kuolemaa realistisesti vai kaunistellaanko sitä? Toiseksi analysoin sitä, miten trauma ilmenee teoksen päähahmossa Pentissä, ja viimeisenä tarkastelin mitä traumafiktioon piirteitä teoksessa on nähtävissä.

Keskeisten tutkimustuloksieni valossa havaitaan *Surunsyömän* kuvaavan vanhemman sairautta ja kuolemaa yleisesti ottaen melko realistisesti ja totuudenmukaisesti. Vaikka aikuisen on käytännössä mahdoton enää käsittää tai muistaa lapsen ajatuksia ja tunteita, tuntuu *Surunsyömä* onnistuvan tavoittamaan lapsen kokemusmaailman ja tunteet vaikeassa elämäntilanteessa hyvin, ja kuvaamaan niitä lapsille sopivaan tapaan.

Surunsyömä kuitenkin esteettisesti härmistää kuoleman tematiikkaa jonkin verran tehdessään teoksen raskaista teemoista kevyempiä muun muassa huumorilla sekä erilaisilla kerronnallisilla keinoilla kuten jättämällä joistain asioista kertomatta tai kertomalla raskaista asioista suoraan, mutta lyhyesti eikä liian tarkkaan. Toisaalta tämä tuo teokseen todellisuuden tuntua, sillä teos on kerrottu 10-vuotiaan fokalisaatiosta, ja kenties teos pyrkiikin tällä ilmentämään myös sitä, ettei 10-vuotiaalle todellisuudessakaan kerrota tällaisesta asiasta kaikkea eikä tämä myöskään edes käsitä tai halua kuulla siitä kaikkea.

Surunsyömässä esiintyy lastenkirjallisuudessa yleinen trooppi: onnellinen loppu sekä ehkä jokseenkin epärealistisen nopea traumasta yli pääseminen. *Surunsyömän* tarinan kannalta jossain määrin onnellinen ja lohdullinen loppu toimii kuitenkin yleisesti tavoitteessaan nitoa tarina tyydyttävällä tavalla yhteen ja luomaan toivoa tulevaan sen lukijoille.

Pentin trauma ilmenee teoksessa myös monella tapaa ja teos kuvaa sitä useilla eri keinoilla ja melko realistiseen tapaan. Pentissä on nähtävissä monia trauman piirteitä kuten erilaisia pelkoja ja fyysisiä oireita, joita muun muassa sosiaaliset

tilanteet tai trauman puheeksi nostaminen tuo esiin. Pentissä näkyy myös traumaan liittyvää dissosiativisuutta eli itsensä sulkemista pois tapahtumista ja traumaattiseen tapahtumaan liittyviä muistinmenetyksiä. Teoksen voi nähdä myös jo itse rakenteeltaan mukailevan traumaa ja sen käsittelyä. Teoksesta on myös löydettävissä traumafiktiolle tyypillisiä piirteitä kuten kerronnan fragmentaarisuutta, toistoa ja traumasta kärsivän henkilön mykistyneisyyttä.

Tutkimukseni otsikossa oleva sitaatti: "Joillekin äitienpäivä voi olla äiditön päivä" (S, 9) on pysäyttävä ja laittaa miettimään sen sisältämää toteamusta. Monet eivät välttämättä tule ajatelleeksi, että jonkun vanhempi voi olla kuollut tämän ollessa vielä nuori tai että joku voi olla orpo. Näenkin *Surunsyömän* olevan hyödyksi monelle lapselle ja nuorelle, jotka kohtaavat vanhemman kuoleman. Se on myös hyvä tunnekasvatuksen väline, sillä se voi kehittää nuorten tunnetaitoja kuten empatiaa ja lisätä ymmärrystä traumasta sekä kuolemasta. Toisaalta se myös voi opettaa tai tarjota näkökulmaa myös aikuisille tai esimerkiksi pedagogeille siitä, miltä lapsesta voi tuntua vanhemman kuolema.

Surunsyöjä tasapainottelee genrensä asettamien normien ja odotusten kanssa. Toisaalta se haluaa olla realistinen ja toisaalta se ei halua olla liian rankka tai traumaattinen. Teos käykin jatkuvaa kissa ja hiiri -leikkiä asetelman: "Mikä on liikaa ja mikä ei?" kanssa – miten kertoa asioista lapsille sopivasti suoraan mutta ei niin suoraan, että se on liian traumaattista luettavaa? Jotkut lapset ja nuoret voivat kohdata raskaita asioita todellisuudessa rankemmin kuin miten lasten- ja nuortenkirjat niitä kuvaavat. Onkin mielenkiintoista pohtia esimerkiksi tämän takia voisiko lastenkirjoissa olla vielä tilaa kuvata esimerkiksi vanhemman menettämiseen tai traumaan liittyviä asioita vielä suuremmin tai paikoittain rankemmin. Toisaalta voi pohtia onko se enää tarkoituksenmukaista. Lastenkirjallisuuden genren rajat ja mahdollisuudet voisikin olla esimerkiksi oiva aihe jatkotutkimukselle.

LÄHTEET

Primäärilähde

Lähde, P. 2018. *Surunsyömä [=S]*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Sekundäärilähteet

- Cleve, Elisabeth 2005. *Pidä isää kädestä! Kaksivuotias kriisiterapiassa*. Helsinki: WSOY.
- Dyregrov, Atle 1996. *Lapsen suru*. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino.
- Hatavara, Mari, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi 2010. Johdanto. Mari Hatavara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 7–14.
- Heath, Melissa A., Dawn Sheen, Deon Leavy, Ellie Young & Kristy Money 2005. Bibliotherapy: A resource to facilitate emotional healing and growth. *School Psychology International* 26(5), 563–580.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2015. *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Jyväskylä: Atena.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2010. *Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista*. Helsinki: Avain.
- Herman, David 2002. *Story Logic: Problems and Possibilities of Narrative*. Lincoln Nebraska: University of Nebraska Press.
- Hosiaislouma, Yrjö 2016. *Kirjallisuusoppi*. Helsinki: Avain.
- Hägg, Samuli, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby, 2009. Esipuhe. Kertomuksen tutkimuksen moninaiset näkökulmat. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7–25.
- Jytilä, Riitta 2020. Traumatutkimuksen uudet suunnat. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 17(3), 88–95. <https://doi.org/10.30665/av.97526> (30.9.2022).
- Kajamaa, Ritva 1999. Sadut lapsen psyykkisen terveyden edistäjinä. Erja Saarinen (toim.), *Sairaan ja vammaisen lapsen hyvä elämä*. Helsinki: Edita, 125–133.
- Knuuttila, Sirkka 2006. Kriisistä sanataiteeksi: traumakertomusten estetiikkaa. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 4, 22–42. <https://doi.org/10.30665/av.74672> (30.9.2022).
- Lindh, Anja 2010. Kuoleman tema lastenkirjallisuudessa. *Kasvatus* 41(1), 6–19.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018. Vanhemman psyykkinen tai fyysinen sairaus. 28.9.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhemman-psykykkinen-tai-fyysinen-sairaus/> (9.10.2022).
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021. Lapsi ja läheisen kuolema. 22.11.2021.

- <https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/lapsi-ja-laheisen-kuolema/> (7.10.2022).
- Mikkonen, Kai 2014. Lukeminen tulkintana. Outi Alanko-Kaihiluoto & Tiina Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 64–90.
- Mustola, Marleena 2014. ”Pertti hyppäsi kerrostalon katolta” Tulevien lastentarhanopettajien kirjoituksia lastenlyriikan epämukavista aiheista. Marleena Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 171–192.
- Niemi-Pynttari, Ulla 2014. Olipa kerran kaukaisessa maassa. *Adoptioperheet-lehti*: 2. https://www.adoptioperheet.fi/sites/default/files/artikkelit/olipa_kerran_kaukaisessa_maassa_2_14.pdf (30.9.2022).
- Nodelman, Perry 2008. *The Hidden Adult: Defining Children’s literature*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Palmer, Alan 2010. Storyworlds and Groups. Lisa Zushine (toim.), *Introduction to Cognitive Cultural Studies*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 176–192.
- Poijula, Soili 2016. *Lapsi ja kriisi : selviytymisen tukeminen*. 3. uudistettu painos. [E-kirja] Helsinki: Kirjapaja.
- Poijula, Soili 2002. *Surutyö*. Helsinki: Kirjapaja.
- Rozalski, Michael, Stewart, Aangela & Miller, Jason 2010. Bibliotherapy: Helping Children Cope with Life’s Challenges. *Kappa Delta Pi Record* 47(1), 33–37.
- Starcevic, Ana 2019. *Psychological Trauma*. [E-kirja] IntechOpen
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Veivo, Harri 2005. Introduction: Cognition and Literary Interpretation in Practice. Harri Veivo, Bo Pettersson & Merja Polvinen (toim.), *Cognition and Literary Interpretation in Practice*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Whitehead, Anne 2004. *Trauma Fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wiseman, Angela 2013. Summer’s End and Sad Goodbyes: Children’s Picturebooks About Death and Dying. *Children’s Literature in Education*, 44(1), 1–14. <https://doi-org./10.1007/s10583-012-9174-3> (30.9.2022).
- Ylönen, Hilikka 2000. *Loihditut linnut – satujen merkitys lapselle*. Helsinki: Tammi.
- Ylönen, Susanne 2018. Härmistetty kuolema : pelonhallintaa zombi-kuvakirjoissa. *Tahiti: taidehistoria tieteenä* 8(2), 20–34. <https://doi.org/10.23995/tht.76558> (30.9.2022).